

Lewis A. Coser, sociolog, který „rehabilitoval“ konflikt (Ke stému výročí narození významného amerického sociologa)

V roce 2013 si připomínáme sté výročí narození významného amerického sociologa Lewise Alfreda Cosera a zároveň i deset let, která uplynula od jeho smrti. Coser, dnes již klasik sociologického myšlení, byl především zakladatelem a jedním z klíčových představitelů moderní teorie konfliktu.

Lewis A. Coser (1913–2003) se narodil (jako Ludwig Cohen) v rodině berlínského burzovního makléře. V r. 1933 odešel z hitlerovského Německa do Paříže. Studoval (1933–38) na pařížské Sorboně, kde se zásluhou Durkheimových žáků Célestina Bouglé a Paula Fauconneta setkal se sociologií. V roce 1941 byl nucen odejít přes Portugalsko do USA. Ve 40. letech studoval na Kolumbijské univerzitě, kde ho výrazně ovlivnil především Robert K. Merton. V té době také udržoval kontakt s C. Wrightem Millsem. V roce 1942 se oženil s Rose Laub, badatelkou, jež se spolupodílela na psaní některých společných textů.¹ Svá studia Coser ukončil na Kolumbijské univerzitě doktorátem v r. 1954. Ve stejném roce založil spolu s Irvingem Howem radikálně kriticky orientovaný časopis *Dissent*, periodikum levicově orientovaných *New York Intellectuals*. Počátky Coserovy pedagogické dráhy jsou spojeny s Chicagskou a Kalifornskou univerzitou. V letech 1951–1968 působil na *Brandeis University*, poté v letech 1969–1987 na *State University of New York – Stony Brook*. Jako profesor emeritus pobýval od r. 1987 v Cambridge (Massachusetts). V r. 1975 vykonával funkci prezidenta Americké sociologické asociace.

Byl autorem nebo editorem asi dvou desítek knižních publikací. Nejznámější z nich jsou práce *The Functions of Social Conflict* [Coser 1956], *Sociological Theory: A Book of Readings* [Coser, Rosenberg 1957], *The American Communist Party: A Critical History 1919–1957* [Coser, Howe, Jacobson 1957], *Sociology Through Literature: An Introductory Reader* [Coser 1963], *Continuities in the Study of Social Conflict* [Coser 1967], *Masters of Sociological Thought* [Coser 1971], *The Idea of Social Structure: Papers in Honor of Robert K. Merton* [Coser 1975], *Refugee Scholars in America: Their Impact and Their Experiences* [Coser 1984], *A Handful of Thistles: Collected Papers in Moral Conviction* [Coser 1988].

Coserova teorie konfliktu byla určitou reakcí na intelektuální klima, v němž se americká sociologie ocitla v průběhu 30. až 50. let. Byla to doba, v níž se začal klást důraz na adaptaci, kooperaci, integraci a kohezi, na upevňování společenských struktur a jejich hladké fungování; doba, v níž začíná postupně dominovat Parsonsova teorie. Z učebnicových výkladů jsme zvyklí stavět proti sobě paradigma konsenzuální a konfliktualistické jako dva protikladné směry uvažování. Pokud bychom ale takto přistupovali ke Coserovu dílu, nemůžeme ho adekvátně

¹ K nim patří např. studie „Time Perspective and Social Structure“ [Coser, Coser 1963].

pochopit, neboť Coser byl paradoxně nejen funkcionalistou, ale nadto ještě jistým způsobem vycházel právě z předpokladů konsensuální teorie, i když jinak než Parsons. Parsons chápal konflikty jako něco patologického, přirovnával je k problému nemoci v medicíně a jejich odstraňování viděl jako určitý druh terapie. Coser, ovlivněný Mertonem, nahlížel problém jinak. Jeho úsilí je zaměřeno na vnitřní revizi parsonsovského strukturního funkcionalismu, která se ho snaží reformulovat a doplnit tam, kde vidí jeho největší slabiny. Coser nechce význam konsenzu pro společnost v žádném případě popřít a jeho přístup také není žádným jednostranným vynášením či velebením konfliktu, i když se snaží jeho špatné jméno ve strukturním funkcionalismu napravit. A právě mertonovská perspektiva poskytuje klíč k pochopení Coserova způsobu myšlení.

Merton, jak známo, revidoval zavedením pojmu dysfunkce původní funkcionalistickou představu o tom, že fungování jednotlivých složek společenského systému představuje pozitivní příspěvek k zachování celku. Navíc ukázal i to, že deviantní chování nelze chápat jen jako něco abnormálního, ale že v anomických podmínkách představuje v zásadě normální reakci na nenormální situaci. Tyto teoretické inovace se staly pro Cosera příkladem, jak přistupovat k otázce konfliktu. Coser se podobá Mertonovi tím, že nechce funkcionalismus a konsensuální teorii popřít a nahradit něčím jiným, nýbrž že je chce určitým způsobem revidovat. Tvrdí například, že okrajové konflikty, týkající se méně podstatných záležitostí, mohou společnost posilovat, a naopak ty konflikty, které ohrožují její základní konsenzus a solidaritu, pro ni mohou být osudné a vést k jejímu rozpadu [Coser 1965: 86–102]. Prozíravá společnost proto vytváří institucionalizované kanály, které usměřňují konflikty tak, aby neohrožovaly její základní hodnoty. Větší množství okrajových konfliktů může být podle autora méně nebezpečné, než jeden konflikt zásadní.

Merton je pro Cosera příkladem, i pokud jde o způsob psaní. Charakteristické je, že Merton nikdy nevytvořil velký, ucelený, strukturovaný a zároveň vnitřně provázaný teoretický systém; je autorem řady velmi zajímavých, avšak dílčích teorií (které jsou někdy – ne zcela adekvátně – označovány jeho výrazem „teorie středního dosahu“). Mertonovo nejslavnější dílo *Sociální teorie a sociální struktura* tak vlastně není ničím jiným než souborem různorodých teoretických textů. Dost podobný charakter má i Coserova kniha *Funkce sociálního konfliktu* [Coser 1956]; ani ta nepředkládá žádnou ucelenou a vnitřně integrovanou teorii konfliktu, ale spíše řadu dílčích analýz a teoretických postřehů, které nejsou výrazněji prokomponovány do jednoho celku, nýbrž spíše jen volně řazeny vedle sebe. K tomu je nutné dodat, že mnoho podnětů pro rozvíjení své teorie načerpal Coser v díle Georga Simmela, což lze vnímat i jako jeden z dokladů toho, že Simmelovo myšlení mělo po několik desetiletí podstatně větší vliv na americkou sociologii než na německou odbornou scénu.

Coser ve svém přístupu vychází z předpokladu, že společnost je výsledkem procesů, které mají kooperativní i konfliktní charakter. Na rozdíl od Parsonse nechápe konflikt jen jako něco negativního, nýbrž jako jev, který plní i určité

pozitivní funkce. Tvrdí, že žádné lidské soužití nemůže být zcela harmonické a bezkonfliktní. Konflikt je spojen se situacemi, které lidi rozdělují, ale také spojují. Účel své práce spatřuje Coser zejména v tom, upozornit na situace, v nichž konflikt přispívá k vytváření sociálních vztahů a struktur sociálního řadu (posilování kolektivní identity, vytváření nových koalic, komunikačních kanálů a normativních rámců apod.).

Coserova teorie konfliktu je příkladem propoziční teorie, která přináší určitý soubor tvrzení – tedy propozic, přičemž se předpokládá, že jednotlivé konkrétní případy reálně existujících konfliktů je možné vysvětlit deduktivním způsobem tak, že se vztáhnou k těmto propozicím jako určité, zvláštní případy, které mají být vysvětleny na základě obecných principů, jež jsou v těchto propozicích zformulovány. V této souvislosti je možné položit si otázku, jak velkou explanační sílu Coserovy propozice mají.

Jednou z oblastí, pro kterou může být Coserova teorie i dnes přínosná a inspirativní, je otázka fungování totalitárních a autoritářských systémů. Coser konstatuje, že konflikty jsou ohroženy zejména rigidní společností, u nichž hrozí mnohem větší nebezpečí, že konflikt společnost destabilizuje a rozloží. Stabilní společnost si obvykle může dovolit konflikty připustit, neboť nemá obavu, že by se v jejich důsledku mohla rozpadnout. Tím umožňuje průběžné uvolňování napětí, které zpětně přispívá k dalšímu posilování její stability. Naopak, nestabilní, snadno zranitelné společnosti se konfliktů obávají, a proto se snaží jim zabránit. V důsledku toho se ovšem vnitřní tlaky hromadí a nebezpečí nekontrolovaného výbuchu a zhroucení narůstá.

Konflikty mají tendenci být dysfunkční pouze pro takové sociální struktury, v nichž neexistuje dostatečná snášenlivost a institucionalizace konfliktu. Intenzita konfliktu, který hrozí rozložit společnost, je v tomto nepřímě úměrná rigidnosti její struktury (čím rigidnější struktura, tím menší konflikt stačí k její destabilizaci). Rovnováhu takové struktury potom vlastně neohrožuje sám konflikt, nýbrž právě tato rigidnost a nepružnost. Absence jakýchkoli konfliktů proto nemůže sloužit jako indikátor stability skupiny. Naopak, právě ty skupiny a společnosti, které dovolí rozehrát celou škálu konfliktů okrajových, mají větší šanci zabránit propuknutí konfliktů zásadních. Pružná společnost, umožňující vyjádření a projevení konfliktů, má předpoklady pro adaptaci na změněné podmínky, zatímco rigidní systém, který konflikty nedovoluje, tím znemožňuje své přizpůsobení a zvyšuje tak nebezpečí katastrofických zlomů, výbuchů nebo zhroucení.

I když se mnohdy nepřítomnost konfliktů považuje za znak stability určité společnosti, může jít o pohled, který je značně klamný. Např. přítomnost konfliktů mezi rasovými skupinami může být za určitých podmínek znakem větší integrace než jejich nepřítomnost. Jde totiž o to, že menšinová skupina nemusí ze strachu vstoupit do otevřeného sporu, ale současně bude potichu střídat ambivalentní pocity a kumulovat nenávist proti druhé straně. Naopak, bude-li se tato menšina cítit dostatečně bezpečně, bude moci riskovat i to, vstoupit s druhou stranou do konfliktního vztahu.

Pouze křehké sociální struktury si nemohou dovolit žádné otevřené konflikty. Společnost skutečně stabilní si to naopak dovolit může, neboť nemá obavu, že by se v jejich důsledku rozpadla. Výsledkem je průběžné uvolňování napětí, což zpětně přispívá k dalšímu posilování stability společnosti. Společnost, která dovoluje vnitřní konflikty na mnoha frontách, se chrání před nebezpečím, že by výbuch jediného zásadnějšího konfliktu mohl zpochybnit nebo rozložit její základní konsensus. Z hlediska celospolečenského systému konflikty podle Cosera [1965: 160–165] přispívají k vytváření a udržování rovnováhy moci. Vzájemné konfliktní „odpuzování“ jednotlivých skupin představuje mechanismus, kterým se, jak soudí tento autor, jednotlivé tlaky vzájemně vyrovnávají, a tím se udržuje celkový sociální systém v rovnovážném stavu. Rivalita skupin v rámci širšího systému může tedy přispívat k rovnováze tohoto systému jako celku.

Od vydání Coserova hlavního díla uplynulo více jak půl století. Od té doby bylo o sociálních konfliktech napsáno mnoho studií. Coserova práce si mezi nimi nicméně stále udržuje určité privilegované postavení a význam. A to nejen z toho důvodu, že byla první v pořadí, ale také proto, že se vyznačuje myšlenkovým bohatstvím a hloubkou, díky kterým má při hledání odpovědí na závažné aktuální otázky stále co říci i dnes.

Jiří Šubrt

Literatura

- Coser, Lewis A. 1956. *The Functions of Social Conflict*. New York: Free Press.
- Coser, Lewis A. (ed.). 1963. *Sociology Through Literature: An Introductory Reader*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Coser, Lewis A. 1965. *Theorie sozialer Konflikte*. Neuwied: Luchterhand.
- Coser, Lewis A. 1967. *Continuities in the Study of Social Conflict*. New York: The Free Press.
- Coser, Lewis A. 1971. *Masters of Sociological Thought*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Coser, Lewis A. (ed.). 1975. *The Idea of Social Structure: Papers in Honor of Robert K. Merton*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Coser, Lewis A. 1984. *Refugee Scholars in America: Their Impact and Their Experiences*. New Haven, London: Yale University Press.
- Coser, Lewis A. 1988. *A Handful of Thistles: Collected Papers in Moral Conviction*. New Brunswick, NJ: Transaction Books.
- Coser, Lewis A., Bernard Rosenberg (eds.). 1957. *Sociological Theory: A Book of Readings*. New York: Macmillan.
- Coser, Lewis A., Irving Howe, Julius Jacobson. 1958. *The American Communist Party: A Critical History 1919–1957*. Boston: Beacon Press.
- Coser Lewis. A., Rose Laub Coser. 1963. „Time Perspective and Social Structure.“ Pp. 638–650 in A. W. Gouldner, H. P. Gouldner (eds.). *Modern Sociology: An Introduction to the Study of Human Interaction*. New York: Harcourt, Brace and World.